

**AŞKIN DOĞU VE BATI YANSIMALARI OLARAK FUZÛLÎ'NİN LEYLA VE
MECNUN VE SHAKESPEARE'İN ROMEO VE JULIET ADLI ESERLERİNİN
MUKAYESESİ**

Ayşe ULU*

Özet

Aşk, edebiyatın temel konularının başında gelir. Doğu ve Batı edebiyatında aşk üzerine yazılmış çok sayıda eser vardır. Fuzûlî'nin *Leyla ve Mecnun*'u ile Shakespeare'in *Romeo ve Juliet*'i bu eserler içerisinde ilk sıralarda yer alır. Böyle bir öneme sahip olan bu iki eser değerlendirilip ayrı başlıklar altında bir karşılaştırma yapılmış; benzerlikler ve farklılıklar belirlenmeye çalışılmıştır. Aşk eksenini etrafında oluşturulan bu hikâyeler karşılaştırmalı edebiyat açısından oldukça dikkat çekicidir. Bazı bölümlerde görülen ortaklıklar bu eserlerin birbirinden etkilendiği kanaatini güçlendirmektedir. Bu etkinin var olup olmadığına dair tespit ve değerlendirmelere makale içerisinde yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Aşk, Fuzûlî, Shakespeare, Doğu, Batı.

**REFLECTIONS IN EAST AND WEST OF LOVE FUZÛLÎ'S LAYLA
AND MAJNOON AND SHAKESPEARE'S ROMEO AND JULIET
NAMED COMPARISON OF THE WORKS OF ART**

Abstract

Love of literature is among the main topics. Eastern and Western literature, many works have been written on the love. Fuzûlî with *Leyla and Majnun* in these works of Shakespeare's *Romeo and Juliet* takes place in the first place. These two works, which has such an importance are interpreted and made a comparison under different headings; attempted to determine similarities and differences. Love these stories are generated around the axis is quite remarkable in terms of comparative literature. Seen in some parts partnerships strengthen the conviction that these works are influenced by each other. This enabled the identification and assessment of whether there have been included in the article.

Keywords: Love, Fuzûlî, Shakespeare, East, West.

Ø. Giriş:

Aşk... Gök kubbenin altındaki en gizemli kelimelerden biri... Bilinemeyen... Belki bilindikçe daha da bilinecek renkleri, desenleri ortaya çıkan... Tanımlanamayan... Belki binlerce kez tanımlanmış olmasına rağmen tanımlanamayan... Aşk... Belki de bin bir başlı bir ırmak, her birinin yolculuğu ayrı; ama hepsinin ulaşmak istediği deniz bir... (Pala, 2005: VII).

Yukarıda ifade edildiği gibi gizemli bir kavram olan aşk, insana verilen en güçlü duyguların başında gelmektedir. Kâinatın Yaratıcısı, bir hadis-i kudsîde "Ben gizli bir hazine

* Okutman; Atatürk Üniversitesi, DİLMER, ayseuluktu@hotmail.com.

idim. Bilinmek istedim, mahlûkatı yarattım.” (Süyûti, ed-Dürerü'l-Müntesire, s. 125; Ali el-Kârî, el-Esrârü'l-Merfûa', s. 273) buyurmuştur. Allah'ın bilinmeyi istemesi aşktır ve aşkın özüdür. Aşkla kendini beğenen Allah, yokluk aynasında tecelli ve kendi güzelliğini temaşa eder. Aşkın işte bu ilk parıldayışı, onun isimlerinin ve sıfatlarının çokluğunu sağlamış, böylece âlem yaratılmıştır. Sûfîler, aşkı bu şekilde yorumlamışlardır. (Ayvazoğlu, 1995: 66)

Aşkın dünyanın her yerinde farklı şekillerde tezahürleri vardır. Doğu'da beşerî olana duyulan aşk, aslında tek hakikat ve mutlak olan Allah'a duyulan aşkın bir küçük yansımasıdır. “Şüphesiz ki Allah güzeldir, güzeli sever.” (Müslim, İman, 1/93, İbn Mâce, Duâ, Bab 10) hadisi güzelliğin kaynağının Allah olduğunu hatırlatır. Âşık, “Mutlak Güzeli” olan Allah'a ulaşmak için beşerî aşk çemberini geçmek ve bu dünyanın cefa ve eziyetlerine katlanmak zorundadır. Batı'da ise insanın merkezde olduğu bir dünya düzeni söz konusudur. İnsanın heves ve istekleri, kini, nefreti vs. topluma ve dolayısıyla edebiyata hâkimdir. Ancak edebiyatın temelinde insan olduğu için hangi farklı kültür ve edebiyata ait olursa olsun ortaklıklarla karşılaşmak mümkündür. Nitekim karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarında edebiyat bir bütün olarak ele alınır. Edebiyat her ne kadar millî bir kökene sahip olsa da her şair ve yazarın orijinalinden veya çeviri yoluyla okuyup etkilendiği yabancı şair ve yazar vardır. (Aytaç, 2009: 7) O hâlde edebiyat, millî olmakla beraber insanla ilişkisi dolayısıyla evrensel olma özelliğine de sahiptir.

Bu makale, aşkın benzer ve farklı şekillerde birer tezahürü olan Fuzûlî'nin *Leyla ve Mecnun* adlı eseri ile Shakespeare'in *Romeo ve Juliet* adlı eserlerini karşılaştırma amacını taşır. Edebiyat dünyasında önemli bir yere sahip olan Fuzûlî ve Shakespeare, bugün öncelikle bu eserleriyle bilinmektedirler. Aşkın Doğu'da ve Batı'da yansıması şeklinde karşımıza çıkan bu iki eseri, Pala'nın (2005:VII) yaptığı aşk değerlendirmesi çerçevesinde yüzyıllar öncesinden ve farklı coğrafyalardan gürül gürül akıp gelen birer aşk ırmağı olarak adlandırmak yerinde olacaktır. Birer ırmak gibi tarihten günümüze akıp gelen bu iki eserin bazı yerlerde birleştiği görülür. Aynı ayrı akmaları ise buldukları kültür ve coğrafya itibarıyla son derece doğaldır. Aşk eksenini etrafında kaleme alınmış bu iki şaheserin ayrılma ve birleşme noktaları, onları karşılaştırmalı edebiyatın konusu yapmıştır.

Bir tiyatro eseri olan *Romeo ve Juliet* ile bir mesnevi olan *Leyla ve Mecnun* üzerinde yapılan bu karşılaştırma çalışması, öncelikle muhteva benzerliğinden hareketle yapılmıştır. Hikâyeler incelendiğinde bu iki hikâyenin bir aşk hikâyesi olmaları, kahramanlarının sıradan bir insan olmamaları, âşıkların aşkları için çektikleri sıkıntılar, âşıklar arasındaki haberciler, ailenin ve toplumun âşıklara bakışı, âşık ve sevgilinin aşk karşısındaki tutumları, fedakârlıkları, hikâyelerin sonu, son bölümde görülen rüya gibi daha pek çok benzerlikle karşılaşılır. Bu durum, sanatçıların birbirlerinden etkilenip etkilenmediği sorusunu akla getirir. Fuzûlî ve

Shakespeare, aynı yüzyılda yaşamışlardır. Her ikisi de 16.yy. sanatçıları olmakla beraber Fuzûlî (Ö. 1556), Shakespeare (1564-1616)'den önce yaşamıştır. Yaşadıkları zaman birbirine yakın ama buldukları coğrafya uzak olduğu için dönemin şartları dikkate alındığında birbirinden haberdar olmaları pek mümkün görünmemektedir. Nitekim kaynaklarda böyle bir bilgi de bulunmamaktadır. Dolayısıyla, aralarında bir etkilenme olduğunu söylemek güçtür. Bunun yanında eserlerde işlenen konular, sanatçıların kendilerine ait değildir. Onlar, konusu daha önceki zamanlara ait olan hikâyeleri yeniden işlemişlerdir. Yani hikâyelerin konuları orijinal değildir. Bu sebeple, iki eser arasında görülen benzerlikler daha önce kaleme alınan eserler arasındaki etkileşimin neticesi olabilir. Böylece bu iki eser arasında bir şekilde metinlerarasılık olabileceği düşünülebilir.

Fuzûlî eserini, Nizâmî'nin Farsça kaleme aldığı *Leyla ve Mecnun*'u örnek alarak yazmıştır. *Leyla ve Mecnun* hikâyesi, Araplarda ortaya çıkmıştır. Bu hikâyeye ilgili çeşitli rivayetler mevcuttur. Bunlardan biri şöyledir: Hikâye, Hierî I. yy.' (M. VI. yy.)'da Beni Amir kabilesinden Kays adlı bir gencin amcasının kızına âşık olup onun için yazdığı şiirlerle başlar. Daha sonra bu şiirler kulaktan kulağa aktararak ve değişiklik yapıp genişletilerek bir hikâye şeklini alır. Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında en çok işlenen konulardan biri olur (Levend, 1959: 1, 2). Fuzûlî, bu hikâyeyi yeniden ele alır; ona kendi ses ve soluğunu katar. Böylece bugün Fuzûlî'nin adıyla özdeşleşen bir aşk eseri olarak *Leyla ve Mecnun* ortaya çıkar.

Diğer taraftan Shakespeare, oyununun konusunu Arthur Brooke'un 1562'de yayımladığı *Romeus ile Juliet'in Trajik Hikâyesi* adlı şiirinden alır. Soylu ailelere mensup genç âşıkların trajedisi İtalyan Rönesansı döneminde sevilen bir konudur. 15. ve 16. yüzyıllarda İtalya'da bu konuyu işleyen ve bir kısmı İngilizceye de çevrilen şiir, hikâye ve oyunlar yazılır. Ancak Shakespeare'in başlıca kaynağı olan şiirin yazarı Arthur Brooke'un da İtalyan yazar Matteo Bandello'nun bu hikâyesinin, Belleforest tarafından yapılan Fransızca çevirisi *Trajik Hikâyeler* (1559) den esinlendiği sanılmaktadır (Bozkurt, 2012: 7).

Aşk paydasında birleşen her iki eserde sanatçıların ruh ve düşünce dünyalarını eserlerine yansıttıkları görülür. Fuzûlî, her şeyden evvel bir aşk şairidir. Birçok şiirinde aşkı anlatmıştır. Bu aşk maddi ve beşerî aşktan başlayarak ilâhî, tasavvufî aşka ulaşmıştır. Fuzûlî, gençliğinde aşk şiirleri yazdığını söyler. O, kendi şiirleriyle diğer şairlerin şiirlerini mukayese eder ve arada bir uçurum olduğunu görür. Bunun neticesinde Fuzûlî, ilim ve marifet öğrenme yoluna gider (İpekten, 2013: 30). İlimi kendi benliğiyle bütünleştirir. Şairin gençlik hevesiyle söylediği şiirler maddi ve beşerî aşkı, ilim tahsilinden sonra yazdıkları ise tasavvufî aşkı anlatan şiirlerdir. Fuzûlî'de aşkın böyle beşerî aşktan yavaş yavaş sıyrılarak nasıl ilâhî aşka eriştiği

Leylâ ve Mecnûn mesnevisinde en iyi şekilde görülür. Bu çerçeveden bakıldığında, Leyla ve Mecnun'un aşklarının okulda başlaması elbette ki tesadüfi değildir.

Shakespeare'nin en önemli ve en büyük eserlerini tragedya kapsar. O, tragedya alanında da önceki yazarlardan etkilendi; ama burada da kısa bir süre içinde kendi dehasını ve kişiliğini ortaya koyarak öncekileri hatta ondan sonra geleceklere de geride bıraktı. Shakespeare'in tragedyalarında Ortaçağ ahlak felsefesinden izler görülür. Ortaçağ ahlak felsefesi, başarılarının doruğuna çıkmış prenslerin ve yöneticilerin büyük bir felaketin içine düştüklerini gösteriyordu. Bunun yanında güncel mutluluğun aldaticılığını gösterme işi de Ortaçağ düşüncesinin bir parçasıydı. Shakespeare, kendinden önce gelen başarılı sanatçılardan aldığı ilhamlarla sanatında yavaş yavaş ilerler. Çeşitli oyunlar yazmaya başlar. Dehşet verici kanlı sahnelerin yer aldığı *Titus Andronicus* adlı eserinin ardından *Romeo ve Juliet* adlı oyununu yazar. Bu eser, o dönem için ondan beklenmeyecek şekilde başarılı bir eser olarak ortaya çıkar. Trajik havayı romantik bir konunun süslediği şiirli bir görünüş içinde vermeye yönelir. Kendi türünde başarılı bir oyun olan bu tragedyada sonraki tragedyalardaki derinlik ve olgunluk, doğal olarak, henüz yerleşmemiştir. Ancak tipik Rönesans özelliklerini taşır: Sahnelerin sıralanışından oyun kişilerine kadar belli bir simetri, denge ve uyum eseri sağlamlaştırır (Nutku, 2000: 168, 170).

1. Eserlerin Karşılaştırılması:

Leyla ve Mecnun, Doğu'nun kendi duygu ve düşünce dünyasında aşkı yorumlama biçimi olarak manzum bir şekilde kaleme alınmıştır. *Romeo ve Juliet* ise Batı'nın duygu ve düşünce dünyasında hayal ile gerçeğin ele alınış biçimi olarak tiyatro şeklinde ortaya konmuştur. Yazılış amaçları birbirinden farklı olan ve edebî tür olarak da birbirinden ayrılan bu eserlerde ortak tema *aşktır*. Güçlü bir şekilde kaleme alınan bu eserler edebiyat dünyasında büyük bir öneme sahiptir. Nitekim Doğu'da aşkın adı *Leyla ve Mecnun* ise Batı'da *Romeo ve Juliet* olmuştur.

Aşk üzerine yazılmış ve aşkın birer temsili olan *Leyla ve Mecnun* ile *Romeo ve Juliet* karşılaştırmalı edebiyat açısından benzerlikleri ve farklılıklarıyla önemli bir malzemeye sahiptir. Bu iki aşk hikâyesi baştan sona incelenip yapılan değerlendirmeler ayrı başlıklar altında verilmiştir.

1.1. Hikâyelerin Başlangıcı:

Leyla ve Mecnun, mesnevi şekliyle yazılmış manzum bir eserdir. Toplam 3086 beyitten oluşan eser, mensur bir önsözle başlar. Önsözden sonra mesnevi yazma geleneğine uygun olarak tevhid, naat, sakiname ve methiye bölümleri gelir. Şair, 362. beyitten sonra mesneviyi yazış

sebebini anlatır. Bu hikâyenin kendinden önce büyük şairler tarafından kaleme alındığını; ancak Türklerde olmadığı için kendisinin bunu yazmaya karar verdiğini söyler. Eseriyle birlikte adının anılmasını istediğini dile getirir. Bu işin zor olduğunu ve çileli bir yolda yürümek manasına geldiğini şöyle ifade eder:

386. Bu işin bir imtihan olduğunu bildim, zira bu bir cân belâsıdır. 387. Sevdası uzundur. Arûzun kısa kalıpları ile yazılır. Mazmûnları, feryâd, ağlama, inleme ve âhtır. 388. Bir belâ musibetinin meclîsidir; başı gam ve keder, sonu yok oluştı. 389. Ne şarabında neş'e ve sevinçten renk, ne de şarkısında rahatlıktan bir âhenk vardır!... 390. Anlaması, hayâli incitir; düşünceleri, sıkıntıyı yaralar (Ayan, 2005: 77).

Romeo ve Juliet, bir tiyatro eseridir. Eser, koro tarafından söylenen sone tarzında yazılmış bir giriş bölümüyle başlar. Bu bölüm, esere konu olan aşk hikâyesinin özeti niteliğindedir:

Asalette birbirinin eşi iki aile çok eski bir kin yüzünden büyüyen bir kavgada, / Lekelenir yurttaş yurttaş eli burada yurttaş kanyla; / sonra bu iki düşmanın fani sulbünden doğar / Talih yıldızları sönük iki bahtsız sevgili, / Elî mukadderâtıyla, ölümle gömer bunlar / Aileler arasında alevlenen bu kini (Shakespeare, 5) Son cümle ile seyircinin / okuyucunun dikkatini çekmek ister: “Burada söylenmeyenleri görürsünüz oyunda” (Shakespeare, 2001: 5).

1.2. Hikâyeye Giriş:

Leyla ve Mecnun mesnevisinde şair, 437. beyitten itibaren hikâyeyi anlatmaya başlar. Hikâyenin giriş bölümünde Kays (Mecnun)'ın babası anlatılır; asaleti, iç ve dış zenginliği dile getirilir. Onun, varlık sahibi, soylu bir kişi olduğu uzun uzun anlatılır. Sahip olduğu varlık içerisinde elde edemediği tek şeyin bir erkek evlat olduğu belirtilir. O, Allah'a, kendisine bir erkek evlat bağışlaması için dua eder; adakta bulunur. Sonunda “rahmet kapısı” açılır ve “niyet mumu parlar”; Kays (Mecnun) dünyaya gelir (87: 463-466).

Romeo ve Juliet, iki düşman aile içerisinde ortaya çıkan bir aşkın hikâyesidir. Bu sebeple tiyatro, var olan bu düşmanlığı gösteren bir sahne ile başlar. Her iki aileye mensup önde gelen kişiler karşı karşıya gelir ve birbirlerine kılıç çekerler. Prens araya girmesiyle kan dökülmeden kavga sona erer. Olay sırasında Romeo'un babası, annesi ve kuzeni Benvolio da oradadır. Olay sonrası herkes dağılır ve onlar kendi aralarında Romeo hakkında konuşurlar. Romeo'nun ciddi bir sıkıntısı olduğunun farkındadırlar ancak sebebine dair bilgileri yoktur (5-15).

Hikâyelerin her ikisi de erkek karakterlerin hayatıyla başlar. Hikâyelerin başlangıcı, erkek karakterler üzerinden verilir. Mecnun'un hayatı doğumundan itibaren anlatılır. Romeo, hikâyenin başında aşk acısı çeken genç bir âşık olarak karşımıza çıkar. Bu durum, yaşayacağı büyük aşk hikâyesinde kendisine duyulabilecek hayranlığa gölge düşürür. Çünkü Mecnun'un; Leyla'dan ayrıldıktan sonra yaşadıklarını, Romeo'nun Juliet'ten önceki aşk macerası bittiğinde yaşadığı görülür. Romeo, hikâyenin başında Rosalina adında bir güzele âşıktır ve bu güzelden ayrıldığı için büyük bir acı çekmektedir. Gece karanlıklarında, تنها köşelerde, çınarların gölgesi altında sessizce dolaşır. Babası onun bu durumunu şöyle ifade eder:

Kaç sabah, ona orda gözyaşlarıyla taze / seher şebnemlerini çoğaltırken sessizce / Ve derin ahlarıyla bulutlara bulutlar / Serperken rastlamışlar. / Fakat herkese neşe veren güneş doğunun / En ötesinde duran fecir mâbudesinin / Yatağı üstündeki gölgeli perdeleri / Kaldırmaya başlarken, camları perdeliyor, / Dönerek odasına, camları perdeliyor, / Böylece kendisine bir gece yaratıyor. Bunu iyi öğütler düzeltmezse artık, / İşin sonu bir çıkmaz, uğursuz ve karanlık (Shakespeare, 2001: 14-15).

1.3. İlk Karşılaşma ve Âşıkların Vasıfları:

Bir aşk hikâyesinin en önemli dönüm noktası, âşıkların ilk karşılaşma anıdır. Şair / yazar, bu anı en etkili şekilde vermeyi amaçlar. *Leyla ve Mecnun* mesnevisinde Leyla ve Kays (Mecnun) ilk olarak okulda karşılaşırlar. Fuzûlî, ilk karşılaşma anını anlatmadan önce âşıkların sıradan bir karakter olmadıklarını ortaya koyma ve okuyucuda âşıklara karşı hayranlık uyandırma arzusuyla âşıkların iç ve dış güzelliklerini olağanüstü bir şekilde tasvir eder.

Fuzûlî, Leyla'yı şu şekilde anlatır:

528. Bir yeni yetişme put ki tam akıllı birisi onu görünce aklı gider. 529. Örölmüş ve kıvrımlı iki zülfü, cân boynuna bir belâlı zincir gibidir. 530. Kaşlarının eğrisi âşıkların belâsı; güzellik içinde hem çift hem de kemer gibi! 531. Her kirpiği kan döken bir ok; keskin yan bakışları ise okun ucundaki sivri demir gibi! 532. Pâk alnı belâ denizi; korku veren dalgaları kıvrım kıvrım kaynayıcıdır. 533. Kara gözünden sürme utanır; kara benine sürme tutkundur! 534. Kızıl düzgün yanaklarından utanır; kızıl düzgün ona asla renk vermemiştir. 535. Göz, bebeğinden çıksa, göz bebeği onun beni olurdu. 536. Kırmızı dudakları her an, gül içinde çiğ daneleri gibi inci gösterirdi. 537. Konuşma kapısını açsa, ölümlere rûh müjdesi verirdi. 538. Latîf bir şimşâd olan boyuna, çenesinin elması ve çene altının turuncu birleşince 539. Endâmı Allah'ın şeffaf yarattığı; kendisi de bu güzellik denizi içinde bir balık gibidir. 540. Doğan bakışlı, ceylan gözlü, şirin hareketli, tatlı sözlü; 541. Yolu ve yürüyüşü devamlı gamzelerle dolu, kendisi baştan ayağa gamze! 542. Elhasıl ayrı biçimli, bir hoşça güzel, yahşıca put, güzelce dilber! (Ayan, 2005: 95-96-97).

Mecnun'un anlatıldığı bölümlerde sanki âşık değil de sevgili anlatılmaktadır. Tasvirler, klasik Türk şiirinde sevgilinin özelliklerini hatırlatır. Fuzûlî, Mecnun için şu ifadeleri kullanır:

547-548. Servi boylu, gül yüzlü bir dilber; hoş bir servi, gül yanaklı ve yasemen kokulu; şirin dudağı güzelliğin çıktığı yer, pek güzel boyu, duruşuyla bir âfettir. 549. Güzelliğinin vasıflarını söylemek için söz çoktur. Güzelliğinin tatlılığında söz yoktur! 550. Şehlâ gözü, büyü dolu bir nergis, süslü kaşı ise nergis üzerindeki 'nun' harfi gibidir. 551. Güzelliğinin gülü şafak renkli gelincik gibi! Zülfünün kıvrımı gelincik üzerindeki 'lam' harfi gibidir! 552. Ağzının sıfatını söylemek olmaz! Gizli sırlara ulaşmak olmaz! 553. Zülfünün sözünü anlama, sır halkası gibi, dudağının lâli, naz çeşmesinin suyu gibi! 554. Yüzünün ayının dönüşü nûr çeşmesi, ayağının ayasının toprağı, hûrilerin sürmesi gibidir! 555-557. Bir son derece huyu güzel! Leylâyı arzu ettiği anda, aynaya gözünü açıp bir baksaydı, eğer aynada kendisini görseydi; kendi yanağına âşık olur, Leylânın güzelliğine heves etmezdi! (Ayan, 2005: 97-98).

Şair buradaki sözleriyle güzelliğin kaynağının insanın kendi içinde var olduğunu; her güzelliğin, bir tek ve gerçek Güzel'in yansımasından ibaret olduğunu ortaya koyar. Nitekim *Leyla ve Mecnun*, bu inanç ve düşüncenin hikâyesidir.

Âşıkların ilk karşılaşma anları ve hisleri şu şekilde verilir: “544. Kays onu görüp helâk oldu. Bin arzu ile dertli oldu! 545. O, az bulunur güzel de Kays'ı gördü. Bin zevk bulup kendini yitirdi. 546. Zamanın bir âfetini gördü ki benzeri cihâna gelmemiş” (Ayan, 2005: 97).

Leyla ve Mecnun, birbirlerine âşık olur, kendi benliklerinden geçerek iki iken bir olurlar. Şair, âşıkların aşk durumlarını anlatarak okuyucuyu aşk üzerinde düşündürür:

558. O iki yasemin göğüslü ve fidan boylu biri birine bağlandılar. 559. Bir bardaktan zevk şarabını içtiler, arzu şarabından harab olmuş bu iki kişi! 560. Belâ girdâbında boğuldular. Böylece aralarında bir fark kalmadı. 561. Ters durumlar, sanki iki tende bir cân varmış gibi, bir oldu. 562. Kays'a birisi bir sır sorsa, Leylâ'dan ona bir ses ulaşırdı. 563. Kim Leylâ'ya seslense, cevabını Kays'tan alırdı. 564. Vefâ (sözünde durma) yazısını meşk ederlerdi; aşkları günden güne artardı. 565. Leylâ'da okumak sıkıntısı olsa Kays'ın yanağı onun kitabı olurdu. 566. Kays meşk etmek için eline bir yazı alsaydı Leylâ'nın kaşına ona başlangıç olurdu (Ayan, 2005: 99).

Romeo ve Juliet ise, ilk olarak Juliet adına verilen bir baloda karşılaşır. Romeo, baloya arkadaşının ısrarıyla gider ve orada Juliet'i görür. Onu ilk gördüğü anda hissettiği duygularını şöyle ifade eder:

Meşalelere parlak yanmayı gösteren o! / Bir Habeş kulağında duran pırlanta gibi /
Gecenin ortasında haşmetli ürperen o! / Güzeldir el sürmeye kıyamayacak kadar, /
Yeryüzüne çok fazla gelen bir kıymeti var. / Kargalar arasında beyaz güvercin sanki
/ Akranlarından öyle güzel, öyle başka ki. / Dans bitince durduğu yere gidip
göreyim, / Onunkine değerek takdis edilsin elim. / Kalbim hiç sevmiş miydi?
Gözlerim edin inkâr! / Güzeli görmemişim ben bu geceye kadar (Shakespeare,
2001: 41).

Juliet de Romeo'ya ilk görüşte âşık olur ve daha hikâyenin başında aşkındaki samimiyetini ve sadakatini ortaya koyar: “Dadı, git ismini sor... Evliyse eğer yazık, / Bana mezar olacak gelin döseğim artık” (Shakespeare, 2001: 47).

1.4. Toplumun Aşka Bakışı ve Dedikodular:

Leyla ve Mecnun mesnevisinde, Leyla ve Kays (Mecnun) birbirine âşık olur. Herkes bu aşkı konuşmaya başlar ve sonunda iki âşık dile düşer. Bunun üzerine Leyla'nın annesi kızıyla konuşur ve ona tavsiyelerde bulunur. Sonunda, Leyla okuldan ayrılır. Böylece Leyla hikâyede aşkı yüzünden mağdur olan ilk kişi olur. Okulu bırakmakla aşkına karşı çıkan ailesinin ve toplumun isteklerine boyun eğmiş olur. Anne ile kızın konuşmalarında, toplumun aşk karşısındaki tutumu; bu tutum içerisinde erkek ve kız karakterlere yönelik farklı bakış açısı dikkat çekmektedir. Fuzûlî, bu durumu şöyle anlatır:

605. Aşk ile riya uygun değildir. Âşık her zaman maskara olmalıdır. 606. Bu dedikodu dilden dile düştü. Bu mâcera, cihâna aşkâre oldu; 607. Kays, Leylâ'nın esiri olmuş; Leylâ dahi ona mâyl olmuş! 608. Başlangıçtan yavaş yavaş bir gün Leylâ'nın anası işi anladı. 609. Âteşlere yandı. Yasa battı. O gonca ağzılıya dil uzattı. 610. Yanar âteş olup dil çekip o gül yanaklıya yana yana dedi. 611. Ey oynak, nedir bu dedikodular? Ayıp arayanların sana dil uzatmaları nedir? 612. Niçin kendine ziyan edersin? Yahşi adını niçin yaman edersin? 613. Kötü sözlüler, niçin sana taş atsin? Bu senin nâmûsuna lâyük iş midir? 614. Nazik bedeninle sen gül yaprağısın! Amma ben ne diyem? Çok hafıfsin. 626. Seni aşka tutulmuşsun; yabancılarla bildiksin, derler! 627. Sen nerdesin, aşk şevki nerde? Sen nerdesin, dost zevki nerde?! 628. Oğlanın âşık olması acayip olmaz! Âşıklık işi kıza lâyük değildir” (Ayan, 2005: 105, 106, 107).

Romeo ve Juliet hikâyesinde, aileleri düşman olan kahramanların birbirlerine duydukları aşk, toplum tarafından desteklenmemektedir. Bu sebeple aşklarının duyulmasından korkan âşıklar, gizlice görüşürler. Hikâyenin en başında, yaşayacakları sıkıntıların farkındadırlar. Aşkları uğruna kendi kimliklerinden dahi vazgeçmeye hazırdırlar. Bu durum hikâyede şöyle verilir:

Juliet: Ah! Romeo! Romeo! Neden Romeo'sun sen? / Babamı inkâr eyle, kendi ismini reddet! Yapamazsan yemin et Juliet'i sevdiğine, / O zaman vazgeçerim ben olmaktan Capulet. Romeo: Sen yeniden vaftiz et beni, bana 'Aşkım' de, / Bundan böyle Romeo adı taşımam ben de. Juliet: Hem buraya sen nasıl geldin, elâlem ne der? / Bahçenin duvarları yüksek, aşılması zor / Hem sonra sen bir kere kim olduğunu düşün, / Görülecek olursan muhakkaktır ölümün!" (Shakespeare, 2001: 52, 53, 54).

1.5. Evlilik Teklifi ve Evlilik:

Evliliğin ilk adımlarından olan ve toplum tarafından erkeğin bayana ifade etmesi gerektiği düşünülen evlilik teklifine *Leyla ve Mecnun* hikâyesinde yer verilmediği görülür. Mesnevinin yazıldığı dönem şartları düşünüldüğünde, bu durum doğal karşılanabilir. Toplum, âşıkların bir araya gelmelerine, gizli gizli buluşmalarına sıcak bakmaz; onları ayıplar. Nitekim Fuzûlî, mesnevisinde, bu toplumsal olguyu Leyla'nın annesi üzerinden vermiştir. Leylâ'nın annesi kızına Mecnun ve kendisiyle ilgili çıkan dedikodular sebebiyle nasihatlerde bulunur. Bu duruma toplumun hoş bakmadığını ifade eder. Hikâyede âşık sevdiğine evlilik teklifinde bulunmaz; ama Mecnun'un babası Leyla'yı ailesinden ister. Evlilik gerçekleşebilecekken bunu engelleyen kişi Mecnun'un kendisi olur. Leyla'nın babası, Mecnun'un aklının başına gelmesi durumunda kızını ona vermeyi kabul eder. Ancak Mecnun, bulunduğu hâlden kurtulamaz ve neticede âşıklar evlenemez (157-170).

Romeo ve Juliet hikâyesinde, âşıklar gizli gizli buluşur ve aşklarını birbirlerine ilan ederler. Juliet, bu gizli buluşmalarda sevdiğini gördüğü için mutludur; ancak bir taraftan da bu durumdan rahatsız olmaktadır. Romeo'nun niyetinin ciddi olup olmadığını öğrenmek ister ve Romeo'ya evlilik teklifinde bulunur. Toplumun erkekten beklediği evlilik teklifinin bu hikâyede, Juliet tarafından Romeo'ya ifade edildiği görülür. Aslında hikâyenin geneline bakıldığında Juliet'in sergilediği duruş, erkek karakterden beklenebilecek niteliktedir. Buna karşı, Romeo'nun bazı tutum ve davranışları erkek karakterden beklenmeyecek derecede zayıflık göstermektedir. Juliet'in evlilik teklifi şöyledir:

“Eğer beni sevmekte kötü niyetin yoksa, / Maksadın evlenmekse yarın bana haber ver, / Sana göndereceğim bir adamla muhakkak / Merasimin nerede kaçta olacağını. / O zaman varlığımı ayaklarına atar / Ve arkandan gelirim tâ ölünceye kadar” (Shakespeare, 2001: 59).

Sonunda âşıklar gizlice kilisede evlenirler, sadece bir gece birlikte kalabilirler. Âşıkların evlenip geçici süreyle de olsa birbirlerine kavuşabilmeleri, efsane aşk hikâyelerinde pek rastlanmayan bir durumdur.

1.6. Ayrılık:

Leyla ve Mecnun toplumda çıkan dedikodular sonucu ayrılmak zorunda kalırlar. Bunun üzerine, Mecnun kendini toplumdan soyutlar; aşkının acısından çöllere düşer. Mecnun'un tavrı, aslında toplumdan kaçış ve aşkını anlamayan topluma karşı bir sitemdir. O, çölde hayvanlarla konuşur; dağ, taş onun aşkına şahit olur. Leyla ise okuldan ayrılmak zorunda bırakılır. Evinde Mecnun'a duyduğu aşk ve özlemden gündün güne sararıp solar. O da aşk sırrını tabiatla paylaşır. Yıldızlarla, ayla konuşur; derdini melteme, pervaneye ve buluta açar (172-209).

Romeo ve Juliet, birbirlerine düşman ailelerde dünyaya gelirler. İki aile arasındaki bu düşmanlık, yapılan bir düello sonucu kan dökülmesi üzerine yeniden alevlenir. Düelloda Romeo, arkadaşını öldüren Tybalt'ı öldürür. Tybalt, Juliet'in akrabasıdır. Romeo, adam öldürmüş ve suçlu durumuna düşmüştür. Üstelik öldürdüğü kişi de sevdiği kızın yakınıdır. Romeo, suçunun cezasını çekmek üzere sürgüne gönderilir ve âşıklar için ayrılık gerçekleşir (89-98).

Ayrılık, âşıkların aşk imtihanına girdiklerinin en önemli göstergesidir. İşte burada hem âşık hem de sevgili âşklarında denenmektedir. Çile ve ıstıraplara dayanabildikleri ve ayrılığa rağmen birbirlerini sevebildikleri takdirde ancak gerçek âşık olabilirler.

1.7. Sürgün:

Leyla ve Mecnun mesnevisinde Kays, "mecnun" olur yani aklını kaybeder. Aşk çilesini insanlardan uzakta yaşamak için kendini sürgün eder. Sürgün yeri olarak da çölü seçer. Çöl, onun aşk özleminin ve susuzluğunun göstergesi olabilecek bir mekândır. Kişinin aşkından deliye dönmesi, kendisini çöllere vurması hayranlık uyandıracak bir durum gibi görünse de aslında aşkın mahremiyetine aykırıdır. Çünkü aşkından çöllere düşen Mecnun, durumundan herkesi haberdar etmiş olur. Mecnun'un bu durumu; onların aşkının gizliliğine halel getirir. Bunun yanında, Leyla da kendini eve kapatarak başka bir sürgün hayatı yaşar. Ancak o aşkını kimselere hissettirmek istemez. Ayrılık üzüntüsünü içinde yaşayarak aşkının gizliliğini korur.

Romeo ve Juliet hikâyesinde, Romeo adam öldürür ve sürgünle cezalandırılır. Romeo'nun sürgünü, işlemiş olduğu suçun cezasıdır. İstemeyerek de olsa işlediği suç, sevdiğinden ayrılmasına sebep olur ve yalnız yaşamaya mecbur bırakılır. Romeo, sürgün haberini öğrenince yıkılır ve hıçkırıklara boğulur. O, sevdiğinin yaşadığı yerlerden uzaklaşmayı istemez; bunun, ölümden beter olduğunu ifade eder.

Her iki hikâyede de âşıkların sürgün hayatı yaşamaları aşk karşısında karşılaşılan bir engel olarak dikkat çekmektedir. Genel olarak aşk hikâyelerinde karşılaşılabilen bir durum olan sürgün hayatı, âşıkların aşklarında pişmelerini ve olgunlaşmalarını sağlayan bir aşamadır. Aşk

hikâyelerinde karşılaşılan sürgün hayatı özellikle âşık (erkek) için söz konusudur. Ancak bu durum neticesi itibarıyla sevgiliyi de derinden etkiler ve onun da kendi içerisinde başka bir sürgün hayatı yaşamasına sebep olur. Üstelik aşkını ve duyduğu ıstırabı insanların içindeyken onlardan gizli yaşamak zorundadır. Her iki hikâyede de sevgililer aşkları için üzülür ancak bunları belli edemez. Leyla, ağlamak için kocası İbni Selam'ın ölümünü; Juliet ise kuzeni Tybalt'ın ölümünü bahane eder.

1.8. Gerçek Aşk:

Leyla ve Mecnun mesnevisinde, Leyla ve Kays (Mecnun) arasında çocuk yaşta başlayan aşk, Kays (Mecnun)'ın Leyla'dan Mevla'ya ulaşmasıyla beşerî aşktan ilahi aşka dönüşür. Nitekim bu aşk macerası, gerçek aşkın ilahi aşk olduğunu ortaya koyma amacıyla kaleme alınmıştır. Mecnun, Leyla ile son karşılaşmasında bu durumu şöyle ifade eder:

2645. Bu şeklin itibarı kalktı; ben suretin avı, hâşâ, olamam! 2646. Ne yazık ki, gönül alan sevgilinin yanağından ve cândan lezzet duyan yine cândır! 2647. Cânım gideli hayli zamandır, şimdi cismimde başka bir cân vardır! 2648. Hâlâ tenimde cânım, gözümde nûrum, ciğerde kanım sensin! 2649. Sen beni benden ayırdın. Şimdi ben seni kime arz edeyim? 2650. Bende görünen sensin; ben yoğum varsa o da sensin! 2651. Sana tecelli daima bendedir. Ben tesellîyi başkasından bulmuşum! 2652. Ben, ben isem sen nesin ey sevgili!? Sen, sen isen şu inleyen ben neyim?! (Ayan, 2005: 386).

Romeo ve Juliet hikâyesinde, tamamen beşerî bir aşk işlenir. Burada beşerî aşkın içerisinde de gerçek aşk kavramına vurgu yapıldığı görülür. Hikâyenin başında, Romeo henüz Juliet ile tanışmadan Rosalina adlı bir kıza âşıktır. Rosalina'dan ayrılır ve büyük bir aşk acısı çeker. Ancak Romeo daha önce yaşadığı bu aşkın gerçek aşk olmadığını Juliet ile tanıştıktan sonra anlar. Romeo, gerçek aşka Juliet ile ulaşır ve bunu şöyle dile getirir: “Kalbim hiç sevmiş miydi? Gözlerim edin inkâr! / Güzeli görmemişim ben bu geceye kadar” (Shakespeare, 2001: 41).

1.9. Aşk Karşısında Âşık ve Rakip:

Leyla ve Mecnun'un evlenmesinin mümkün olamayacağına karar verilir. Leyla, bir gün yolda İbni Selam ile karşılaşır. İbni Selam; genç, yakışıklı ve toplum tarafından sevilip sayılan biridir. İbni Selam, Leyla'yı görür görmez ona tutulur. Hemen, Leyla'yı ailesinden ister. Onun uğrunda gerekirse canını bile verebileceğini ifade eder. Leyla'nın ailesi kızlarını İbni Selam'a verir. İbni Selam, Leyla ile evlenir. Bir müddet sonra İbni Selam, Mecnun'un duaları neticesinde ölür. Böylece o, ilk aşk kurbanı olur. Mecnun, İbni Selam'ın öldüğünü duyunca buna üzülür ve ağlar. Âşığın, rakibi için ağlaması normal bir durum değildir. Mecnun, rakibinin

ölümüne sevinmeyip aksine bu duruma üzülmeştir. Üstelik rakibinin ölümünü isteyen ve buna sebep olan da kendisidir. Hikâyede, Mecnun'un dostu olan Zeyd de bu duruma çok şaşırır ve Mecnun'a nedenini sorar. Mecnun'un ona verdiği cevap dikkat çekicidir:

2418. Ey vefâlı dostum, benim bu yolda âr ve nâmûsum yok mudur? 2419. Sevgilisine canını veren ulaşmıştır. Cânını vermeyen arada kaybolmuştur. 2420. O benim dostumdu. Düşmanım değildi. Ona hem o hem de ben âşıktık. 2421. O, cânını vererek kavuştu. Kendi derecesinde olgunluğa erişti. 2422. Benim noksanlığım tamamlanma hâlime ağlarsam, beni ayıplama (Ayan, 2005: 351).

Leyla ve Mecnun, bu yönüyle sıradan bir aşk hikâyesi olmadığını ortaya koyar. Mecnun, bir âşık olarak rakibinin aşkına saygı gösterir ve rakibin aşkı uğruna canını feda edişini takdir eder.

Romeo ve Juliet hikâyesinde, Juliet'in aile çevresinden soylu bir kişi olan Paris, Juliet'e talip olur. Paris'in teklifi, Juliet'in ailesi tarafından memnuniyetle karşılanır. Burada *Leyla ve Mecnun* hikâyesinden farklı olarak aile tarafından Juliet'e fikri sorulur ancak sonuç değişmez. O da istemediği hâlde Paris ile evlenmeye mecbur bırakılır; ancak evlenemezler. Hikâyenin sonunda, Romeo, Juliet'in mezarının başında Paris'i öldürür. Paris de aşkı uğruna ilk kurban olan kişi olur. Paris, ölmeden önce Romeo'dan kendisini Juliet'in yanına gömmesini ister. Romeo, onun sevgisine saygı gösterir ve isteğini kabul eder. Onun durumunun da kendisinden farklı olmadığını şu kelimelerle ifade eder: "Adı benimki gibi felâket kitabına / Yazılmış bedbaht kimse!" (Shakespeare, 2001: 165). Bu hikâyede de *Leyla ve Mecnun*'da olduğu gibi âşkın rakibinin sevgisine saygı gösterdiği görülür.

Mecnun, rakibini öldürmez; ancak ölmesi için dua eder. Rakibin ölümü üzerine ise üzülür. Romeo, rakibini öldürür fakat onun ölmeden önceki son isteğini de yerine getirir. Her iki hikâyede de âşıkların, rakiplerinin aşkına bile saygı gösterdiği görülür.

1.10. Leyla ve Juliet'te Sadakat:

Leyla, ailesinin isteği doğrultusunda İbni Selam ile evlenmek zorunda kalır. Ancak o, Mecnun'dan başkasına varmayı asla düşünmez. Bunun için de evlendiği gece bir çözüm yolu bulup İbni Selâm'ı kendinden uzaklaştırır. Leyla İbni Selam'a şunları söyler:

1757. Ben mektebe gittiğim zamanlar, dersimi ezberlediğim zamanlar; 1758. Bana bir kişi göründü ansızın, ben de onun peri olduğunu anladım! 1959. Cinliler içinde o perî soylu, benimle dostluk kurdu. 1760. Her an benim yanımda durarak derdi ki: (yanına Âdemoğlunu alma! 1761. Yoksa seni anında yok ederim. Yalnız seni değil onu da!) (Ayan, 2005: 263).

Bu sözlerle Leyla bir sevgili olarak, aşkı uğruna en az âşık kadar mücadele ettiğini ortaya koyar.

Juliet, ailesinin baskısıyla Paris ile evlenmeyi kabul etmek zorunda kalır. Ancak o, Romeo ile evlenmiştir. Romeo'dan başkası ile olmaktansa ölmeyi tercih eder. Juliet, bu aşk macerasının başından beri cesur ve gözü pek bir duruş sergilemektedir. Juliet, Paris ile evlenmesini engellemesi için Rahip Laurence'den bir çözüm yolu ister. Eğer çözüm olmayacaksa kendisini öldüreceğini ifade eder:

Göstermezsen yolunu buna mâni olmanın / Duyduğun bu sözleri tekrarlama pederim. / Eğer aklınla buna bir çare bulamazsan, / Bari doğruluğunu söyle de kararımın / Şu hançerle her şeyin çaresini bulayım. Tanrı kalplerimizi birbirine nasıl birleştirdiyse / Sen de ellerimizi birbirine verdin; / Ve senin tarafından Romeo'ya bağlanan / Bu el başka bir el ile değişmeden / Veyahut sadık kalbim alçakça bir isyanla / Başkasının olmadan, şu hançer hem kalbimin / Hem elimin işini bir lâhzada bitirsin (Shakespeare, 2001: 133-134).

Bu sözlerin ardından, Rahip Laurence'nin kendisinden istediği 42 saat sürecek bir yarı ölüm hâline katlanmayı göze alır. Paris'le evlenmek ve aşkına ihanet etmektense diri diri mezara girmeyi tercih eder: “Tüyley ürperten bu korkunç şeylerin hepsini ben / Hiç tereddüt etmeden yapmaya âmadeyim. / Yalnız o çok sevdiğim kocam için daima / Tertemiz ve lekesiz eş olarak kalayım” (Shakespeare, 2001: 135).

1.11. Âşıklar Arasındaki Haberci:

Her aşk hikâyesinin âşıkların birbirleriyle haberleşmesini sağlayan bir habercisi vardır. Âşıklar, bu haberci vasıtasıyla birbirlerine mektup yazıp gönderirler. Leyla ve Mecnun'un haberleşmesini sağlayan, Mecnun'un en yakın arkadaşı Zeyd'dir. Zeyd, bu aşk hikâyesinde başından sonuna kadar Mecnun'un yanında olur ve ona hep destek çıkar. Âşıklar arasındaki tek haberci o olmuştur. Mecnun'a Leyla'nın ölüm haberini de o ulaştırmıştır:

2866. 'Ey tâlii bozuk tutkun adam! Ne yazık ki bütün uğraşman boşa gitti! 2867. Tılsımın bozuldu! Bu çalışmadan ne kazandın?! 2868. Pazar bozuldu, pılımı pırtını topl! Bu işlerden ilgini kes! 2869. Leylâ sana hayat verdi! (Sen bâkî ol) dedi. O ise fânî oldu! 2870. Dostu olduğun o peri yüzlü, ey belâ çeken o sana sadaka oldu! 2871. O hûrî cennet yoluna azmetti. Firdevs cennetini mamur etti! (Ayan, 2005: 419-420).

Romeo ve Juliet hikâyesinde de âşıkların habercileri vardır. Ancak bu haberci hikâyenin seyri içerisinde değişiklik gösterir. Hikâyenin başında Juliet'in dadısı bu aşkı desteklememle beraber iki âşık arasında haberci olur. Sürgün hayatının başlamasıyla birlikte Romeo ve Juliet

arasında doğrudan bir haberleşme olmaz. Romeo, Juliet ve ailesi hakkındaki bilgileri Rahip Laurence'den alır. Rahip Laurence ve Romeo'nun mektuplarını getirip götürken kişi Romeo'nun uşağı Balthasar'dır. Laurence, Romeo'ya Juliet ile yaptıkları planı anlatan bir mektup yazar; ancak mektup yerine ulaşamaz. Balthasar, Juliet'in ölüm haberini duyar. Juliet'in durumunu kendisine soran Romeo'ya bu acı haberi verir:

O halde o çok iyi. / Ve bundan sonra ona fenalık erişemez. / Naaşı Capulet'lerin kabrinde dinleniyor, / Ebedî olan ruhu yaşıyor meleklerle, / Aile mezarına indirilirken gördüm / Hemen geriye döndüm size anlatmak için. Böyle fena haberler getirdim affediniz, / Fakat siz vermiştiniz bu vazifeyi bana (Shakespeare, 2001: 155).

Bu bölümde, hikâye genel seyrinde devam ederken birden Bathasar'a âdeta Leyla ve Mecnun'un habercisi Zeyd'in görevi verilmek istenmiştir.

1.12. Ölüm:

Aşk hikâyelerinin en çok merak edilen konusu hikâyenin nasıl bittiğidir. Bir aşk hikâyesi nerede ortaya çıkarsa çıksın, hangi kültüre ait olursa olsun iki sonla karşılaşılır: Ya âşıklar birbirlerine kavuşur ve mutlu son gerçekleşir ya da âşıklar birbirlerine kavuşmadan hayatları son bulur. İşte bu ikinci durumda ortaya çıkan aşk, efsaneleşir ve üzerinden asırlar geçse de unutulmaz. Doğu'da *Leyla ve Mecnun*; Batı'da *Romeo ve Juliet* böyle efsaneleşen aşkların hikâyeleridir.

Leyla ve Mecnun hikâyesinde Leyla, Mecnun'la son görüşmesinde Mecnun'a kavuşamayacağını anlar. Üzüntüsünden hasta olur ve yataklara düşer. Fuzûlî, Leyla'nın hâlini şöyle anlatır:

2790. Tanrısına sırrımı arz etti! Gönlündeki yalvarışımı bildirdi! 2791. 'Ey kıyamet yerinin hâkimi! Ey ebedî tahtın sultânı! 2792. Ümitsizlik ateşine yandım! Billâhi bu vücuttan usandım! Mademki sevgilimin yanında yerim yok; billâhi bu hayattan incindim! 2794. Ben sevgilinin ayrılık gecesinin ışığıyım; yanarım, karagünlüyüm! 2795. Dünyânın cefâsı beni yaktı; ölmeyince bir an dinlenmeyeceğim! 2796. Bir gün kavuşma olabilseydi, vücudum bâkî kalsın, derdim! 2797. Ben aydınlık burcunda bir güneşim! Bu vücudumun bana bir perde olduğunu anladım! 2798. Yâ Rab beni yokluğa birleştir; anladım ki yok olma yolu, Hak yolu imiş!' dedi. 2799. Kendisi temizdi; duâsı tesir etti! Derhal durumu değişti! 2800. Uygunsuz havanın tesiriyle, varlık bileşimine zayıflık üstün geldi. 2801. Gittikçe derdi arttı! Titremeler sakınmasını giderdi! 2802. Titremeler içinde o peri gibi güzel, ateşi gören bir mum gibi mahvoldu (Ayan, 2005: 409-410).

Leyla, yaşadığı üzüntüye ve çektiği ıstıraplara daha fazla dayanamaz. Sonunda, annesine aşk sırrını açıklar ve sevdiğinin adını anarak can verir.

Mecnun, Leyla'nın ölüm haberini alınca öyle bir ah çeker ki Fuzûlî, bu âhın tesirini şöyle anlatır:

“2874. Leyla neredeyse ölüm uykusundan uyanacaktı” şeklinde dile getirir. Leyla'nın mezarının başına gider, gözyaşı döker. Allah'tan sevdiğinin mezarının başında canını almasını ister: “2916. Yâ Râb, bana cisimle cân gerekmez! Sevgilim yoksa cihân da gerekmez! 2924. Mademki gönlümü alan sevgili ebedîlik makamındadır, ben de durmam! Bu yokluk dünyasında gönlümü alana kavuşma meclisi isterim” (Ayan, 2005: 426, 428).

Mecnun'un duası kabul olur ve sevdiğinin mezarının başında ruhunu teslim eder. Onun ölüm anını Fuzûlî şöyle anlatır:

2926. Gönlünün sırrını açıklayınca, Allah'ın takdîri de düşüncesine uygun oldu!
2927. Allâhın inayeti yardımına gelince, onu maksadına kavuşturdu. 2928. Emel bahçesinden gül derdi. Ecel surâhisinden şarab içti. 2929. Sevgilisinin kabrini kucakladı. O mezara cânını sadaka etti. 2930. O yerinde duramayan âşık ve miskin, ‘LEYLÂÂ’ deyerek tatlı cânını verdi (Ayan, 2005: 428).

Mecnun'un hâlini görenler, onun için üzülüp ağlar. Leyla'nın mezarını açıp Mecnun'u da oraya defnederler. Böylece hayattayken birbirlerine kavuşamayan âşıklar ölünce birlikte olabilirler: “2944. Feleklerde ruhu ruhuna sırdaş oldu. Teni de teniyle yerde beraber oldu 2945. Engel olan alâkalar ortadan kalktı! İsteyen istediğine kavuştu 2646. Bir makam iki şaha otağ oldu. Bir burc iki aya konak oldu” (Ayan, 2005: 430).

Romeo ve Juliet, gizlice evlenirler ve bir günlük evliyken ayrılmak zorunda kalırlar. Bu evlilikten haberi olmayan Juliet'in ailesi, onu Paris ile evlendirmek ister. Juliet, bunu kabul etmek zorunda kalır. Ancak bu zoraki evlilikten kurtulmak için Rahip Laurence'nin tavsiyesi ile ailesine bir ölüm oyunu oynar. Herkes onu ölü olarak bilecek; ancak o iki gün süren ölüm uykusundan uyanarak Romeo'ya kavuşacaktır. Romeo, Juliet'in bu oyunundan habersizdir. Âşıklar arasındaki haberci Balthasar, Juliet'in ölüm haberini Romeo'ya iletir. Romeo Juliet'in ölüm haberini oldukça soğukkanlılıkla karşılar. Sürgüne gönderileceğini öğrendiğinde ağlayıp dövünürken; sevdiğinin ölüm haberini alınca aynı tepkiyi vermez. Bu durum oldukça şaşırtıcıdır. Sonra bir eczacıya gider ve ondan zehir satın alır. Amacı, o zehri içerek bir an önce Juliet'e kavuşmaktır. Romeo, Juliet'in mezarının başına gelir ve orada Paris ile karşılaşır. Paris'i öldürmek zorunda kalır. Sonra kendisi de zehri içer ve Juliet'in yanına düşer. Juliet, uyanır ve Romeo'nun zehir içip öldüğünü görünce buna dayanamaz. Romeo'nun hançerini göğsüne saplar

ve Romeo'nun cesedi üzerine düşer. Böylece âşıklar birbirlerine ebedî olarak kavuşmuş olurlar (154-166).

İki hikâyede ölüm sahneleri birbirine benzer. Ancak ölümlerin gerçekleşme şekilleri birbirinden farklıdır. Leyla ve Mecnun, ölmeyi arzular ve bunun için dua ederler. Duaları, Allah tarafından kabul edilir ve ölürler. Ne intihar ne de başka bir cana kıyım söz konusudur. Bu durum, hikâyenin ortaya çıktığı toplumun kültür ve inancı ile ilgili olduğu kadar, hikâyenin yazılış amacıyla da ilgilidir. *Romeo ve Juliet* bir trajedi olduğundan intihar ve adam öldürme gibi ölüm şekilleri ile karşılaşmak oldukça doğaldır. Hatta trajedi bu sahnelerle trajedi özelliği kazanmaktadır. Romeo, rakibini öldürerek başka bir cana kıyar. Sonra da hem Romeo hem de Juliet intihar ederek kendi canlarına kıyarlar. Bu hikâyenin kan, gözyaşı, ihtiras, kin, nefret vs. gibi genel olarak trajediye hâkim olan unsurları içinde barındırdığı görülmektedir.

1.13. Hikâyelerin Bitişi ve Rüya Motifi:

Her hikâyenin bir yazılış amacı vardır. *Leyla ve Mecnun*, beşerî aşktan ilahi aşka ulaşma serüveninin anlatıldığı bir aşk hikâyesidir. *Romeo ve Juliet* ise toplumda var olan düşmanlık duygusunun ortadan kaldırılmasına sebep olan acıklı bir aşk hikâyesidir.

Leyla ve Mecnun hikâyesinde, önce Leyla ardından da Mecnun ölür. Mecnun, Leyla'nın kabrinin içerisine defnedilir. Bu şekilde birbirlerine kavuşan âşıklar tasavvuftaki vahdet sırrına ulaşmış olurlar. Fuzûlî, onların kabri için şunları söyler:

2947. Kabrin üzerine nişan koydular. Bu hikâye bütün cihâna yayıldı 2949. Kabri tavaf edenler, muradlarının yerine geldiğini görünce, o mezara halk ilgi duydu 2950. Zaman geçtikçe daha çok saygıya lâyık oldu. Böylece elâlemin dilek yeri oldu 2951. Temiz sevginin sonu budur; anlayabilirsen bu hoş bir mertebedir! (Ayan, 2005: 431).

Zeyd, âşıkların kabri üzerinde uykuya dalmışken onları cennet bahçelerinde görür. Onların durumu hakkında kendisine şunlar söylenir:

2967. Aşk vadisine pâk olarak girdikleri için o temizlik içinde toprak oldular. 2968. Konakları, Rıdvânın bahçesi oldu. Yardımcıları da hürî ve gılmanlar oldu. 2969. Burada kazâya râzı oldukları için, bütün belâlara sabrettikleri için; 2970. vefâsız cihândan gidince gam ve belâdan kurtuldular. 2971. Zeyd, uykudan uyanınca bu nükteyi halka açıkladı 2972. Halkın inancı fazlalaşıp o mezarı ziyaret etmek âdet oldu (Ayan, 2005: 434).

Bu şekilde hikâyeyi bitiren Fuzûlî, son olarak kitabın yazılış tarihini belirten bir hatime ve dua ile eserini tamamlar.

Âşıkların ölümleriyle son bulan *Leyla ve Mecnun*, son olarak Zeyd'e gördürülen rüya ile asıl mesajını verir. Ölüm ile her şeyin yeniden başladığı, asıl aşk hakikatinin de o zaman ortaya çıktığı gösterilir.

Romeo ve Juliet'in ölümleri de peş peşe gerçekleşir. Juliet'in öldüğünü zanneden Romeo intihar eder ve ölür. Uyanıp Romeo'nun öldüğünü gören Juliet ise göğsüne hançer saplayarak kendini öldürür. Juliet, Romeo'nun cesedi üzerine düşer ve böylece âşıklar son kez kavuşmuş olur.

Âşıkların ölümü üzerine Rahip Laurence, ailelere ve Prens'e her şeyi olduğu gibi anlatır. Prens'in her iki aileye söylediği şu sözler dikkat çekicidir: "Capulet ve Montegue, bakın şu nefretiniz / Nasıl ceza görüyor. Tanrı hayatınızın / Neşe ve sevincini sevgi ile öldürdü. / Ve ben de göz yummakla bu kavgalarınıza / İki hısımdan oldum. Hepimiz cezalandık" (Shakespeare, 2001: 176). Bunun üzerine Montegue (Romeo'nun babası) ve Capulet (Juliet'in babası) barışırlar. Montegue, Juliet'in ve Capulat de Romeo'nun altın heykelini yapacaklarını söyler ve onları kendi düşmanlıklarının zavallı kurbanları olarak nitelendirirler.

Prens'in şu sözleriyle hikâye sonlandırılır: "Bu hüznü sabahın getirdiği / Güneş teessüründen göstermiyor kendini. / Gidelim bu acıklı şeylerden bahsederek, / Kimi affedilecek, kimi ceza görecek. / Juliet ile Romeo'nun hikâyesinden daha / Acıklı bir macera duyulmamıştır asla" (Skakespeare, 2001: 177).

Romeo ve Juliet'te de rüya motifi dikkat çeker. Öncelikle Romeo, Juliet'in ölüm haberini almadan önce onu rüyasında görür. Rüya şöyledir: Sevgilisi Juliet, onu ölü hâlde bulur ve onu öperek ölümsüzlüğe kavuşmasını sağlar. Bu bölüm, Leyla ve Mecnun'un birlikte ölümsüzlüğe gidişini çağrıştırmaktadır. Ayrıca son sahnede haberci Balthasar, Romeo, Paris ve Juliet'in ölüm sahnelerini gerçek olarak görmekte ancak bunu rüya gördüğü şeklinde ifade etmektedir. Bu hikâyede, âdeta *Leyla ve Mecnun* hikâyesinde âşıklar arasında haberci olan Zeyd'in gördüğü rüyaya benzer bir rüya, haberci Balthasar'a gördürülmek istenmiş gibidir.

Hikâyelerin son bölümlerinde, iki aşk hikâyesinin de efsane olacağı yazarları tarafından öngörülmektedir. Bugün bu hikâyelerin hâlâ yaşıyor olması ve hatta yazarlarıyla birlikte anılıyor olması bu öngörünün gerçekleştiğinin göstergesidir.

Sonuç

Fuzûlî'nin *Leyla ve Mecnun* ve Shakespeare'in *Romeo ve Juliet* adlı eserleri, 16. yy.'da kaleme alınmış eserlerdir. Anlattıkları aşk hikâyeleriyle efsaneleşmiş ve biri Doğu'da biri de Batı'da aşkın adı olmuştur. Bu çalışma ile aşkın Doğu'da ve Batı'da birer yansıması olan *Leyla ve Mecnun* ile *Romeo ve Juliet* üzerinde bir karşılaştırma yapılmıştır.

Karşılaştırmalı edebiyat biliminde esas olan farklı kültürlere ait eserlerin benzer ya da farklı yönlerini bulup bunlar üzerinde bir değerlendirme yapabilmektir. Her devirde en çok konuşulan ve güncelliğini sürekli koruyan bir konu olan aşk, bu iki eserin ana temasıdır. Bu aşk hikâyelerinin, ortaya çıktıkları toplumun inanç ve kültürünü ortaya koyucu bir niteliğe sahip olduğu da bir gerçektir. Fuzûlî, eserinde yaşadığı toplumun değerlerine paralel olarak ilahi aşk hakikatini kalplere ulaştırmayı amaçlamıştır. Bu eser, beşerî aşk hikâyesinde olan birçok unsur da içinde barındırmakta; ancak Fuzûlî, hikâyenin sonunda âşığı ilahi aşka ulaştırarak amacını gerçekleştirmektedir. Âşığın beşerî aşk ile başlayan çileli yolunda yaşadıkları aşkta olgunlaşabilmesi için gerekli aşamalarıdır. Shakespeare, eserini toplumun yaşayış ve düşüncesine paralel olarak yazmıştır. O, tamamen beşerî bir aşkı işlemiş ancak bir trajedi olarak ortaya koyduğu eserinde toplumun bir yarası olan düşmanlık ve nefret duygusunu ortadan kaldırmayı amaçlamıştır.

Fuzûlî, eserinin sonunda âşıkların ölüm hakikati ile yüz yüze geldiklerinde asıl kavuşmanın gerçekleştiğini vurgulamak için hem âşıkları aynı kabre koydurur hem de Zeyd'e gördürdüğü rüya ile onların sonsuz mutluluğa ulaştıklarını gösterir. Shakespeare, Fuzûlî gibi hikâyesini âşıkların ölümleriyle sonlandırır. Romeo ve Juliet de ancak ölümle birbirlerine kavuşurlar. Ölümleri, iki düşman ailenin barışmasına ve nefretin ortadan kalkmasına vesile olur.

Her iki hikâyenin içeriğine bakıldığında birçok benzerlikler olduğu görülür. Aşk uğruna çekilen sıkıntılar, gizli görüşmeler, âşıkların sürgün yaşamaları, rakibin araya girmesi, ailelerin tutumları, haberci, ölüm vb. noktalarda kültürel farklılıklar olsa bile hikâyelerin benzer noktaları hikâyeler arasında bir metinlerarasılık ilişkisinin varlığını düşündürmektedir. Bu noktada Agâh Sırrı Levend'in verdiği bilgiler bu düşüncenin doğruluğunu destekler niteliktedir. O, *Leyla ve Mecnun* üzerinde yaptığı araştırmasında Doğudaki bu aşk hikâyelerinin Haçlı Seferleri sırasında Doğu edebiyatından Batı edebiyatına geçtiğini ve Fransız edebiyatında *Tristan et Yseult*, *Aucassin et Nicolette*, Macar edebiyatında *Floire et Blanceflor*, İngiliz edebiyatında *Romeo and Juliet* gibi ölümsüz eserlere kaynaklık ettiğini belirtir. (Levend, 1959: VIII)

Bütün bu tespit ve değerlendirmelerden sonra şunu da belirtmek gerekir ki; iki eser arasında kesin bir metinlerarasılık olduğunu ortaya koyabilmek için metinler ve metinlere ait unsurlar üzerinde daha kapsamlı ve çok yönlü bir karşılaştırma yapılması gerektiği bir gerçektir.

Kaynaklar:

- AYAN, H. (2005). *Fuzûlî- Leylâ vü Mecnûn*. Ankara: Dergâh Yayınları.
- AYTAÇ, G. (2009). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yayınları.
- AYVAZOĞLU, B. (1995). *Aşk Estetiği*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- AYYILDIZ, M. (2009). Leylâ vü Mecnun Mesnevilerinde Modern Anlatı İzleri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4/7 Fall, 187-193.
- BOZKURT, B. (2012). *William Shakespeare- Romeo ve Juliet*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- CANIM, R. (2009). Fuzûlî'den Yirminci Asra Bir Tuhfe: "Leylâ ile Mecnûn". *Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı (Hz. Hanife Koncu, Müjgân Çakır)*, 363-372, İstanbul: Kesit Yayınları.
- ÇAPAN, P. (2009). Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn'unda Tematik Olarak Aşk. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/7 Fall, 221-238.
- İPEKTEN, H. (2013). *Fuzûlî-Hayati, Sanati, Eserleri, Bazı Şiirlerinin Açıklaması*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- LEVEND, A. S. (1959). *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- NUTKU, Ö. (2000). *Dünya Tiyatro Tarihi 1*. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- OKUYUCU, C. (2009). Fuzûlî'yi Yetiştiren Kültür. *Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran Fuzûlî Kitabı (haz. Hanife Koncu, Müjgân Çakır)*, 169-177, İstanbul: Kesit Yayınları.
- ÖZTÜRK, M. (2009). Aşk Mesnevilerinde 'Yönlendirici Güç' ve 'İdeal'. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/7 Fall, 448-477.
- PALA, İ. (2003). *âh mine'l-aşk*. İstanbul: L&M Yayınları.
- PALA, İ. (2005). *Kitâb-ı Aşk*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- PALA, İ. (2012). *Aşka Dair*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- SERT, G. (2002). Fuzuli, William Shakespeare ve Gottfried Keller'de Aşk Motifi, *1. Ulusal Karşılaştırmalı Edebiyat Sempozyumu*. Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü, Eskişehir, Mayıs, 271-285.
- SHAKESPEARE, W. (2001). *Romeo ve Juliet* (Çev. Yusuf Mardin). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- TÜRKDOĞAN, M. (2011). Aşk Mesnevileri ve Gazellerdeki Sevgili İmajına Dair Bir Karşılaştırma. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Bahar, 29, 111-124.
- YAVUZ, K. (2005). Leylâ ile Mecnûn Hikâyesinin Edebiyattaki Yeri. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, c. 2, s. 4, ss. 57-69.